

Meer lesuren betekent beter

Resultaten grootscheeps onderzoek noordelijke provincies

Hoe goed verstaan leerlingen de kunst om gebeurtenissen in een historische context te plaatsen?

In Kleio 2 (mei 2012) werd in een eerste artikel onder de titel *Vaardig in contextualiseren* ingegaan op deze vraag. In dit artikel de resultaten van een grootschalig onderzoek in de drie noordelijke provincies.

Jaap van Rijn is docent geschiedenis aan de CSG Come-nius in Leeuwarden.

Wybe Jacobi is docent geschiedenis aan het Dockingacollege in Dokkum.

Tim Huijgen is als vakdidacticus geschiedenis verbonden aan de Universitaire Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen en als docent geschiedenis aan het H.N. Werkman College in Groningen.

Paul Holthuis is als vakdidacticus geschiedenis verbonden aan de Universitaire Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen en als docent aan de OSG Singelland in Drachten.

De auteurs beschreven in Kleio 2 de achtergronden en opzet van een onderzoek naar de mate waarin leerlingen van het PO tot aan het eind van het VO historische feiten en ontwikkelingen in een juiste historische context kunnen plaatsen.¹ Tevens werden de resultaten van een eerste, kleine steekproef met betrekking tot de aanwezigheid van deze vaardigheid bij leerlingen in het PO en het VO gepresenteerd. Gezien het beperkte aantal deelnemers en de nog onvolkomen methodische uitvoering van de proef, leverde dit slechts enkele voorlopige en met grote omzichtigheid te interpreteren resultaten op. Hieronder worden de resultaten geanalyseerd van een veel breder en methodisch verder uitgewerkt onderzoek onder circa 1400 leerlingen in de provincies Groningen,

Friesland en Drenthe. Hierin werd dezelfde vraag onderzocht als in mei. Het onderzoek is gedaan in het schooljaar 2011-2012 en de leerlingen waren ook nu weer afkomstig uit het PO en het VO.

Hilarische antwoorden

De vaardigheid om historische gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen vanuit hun historische context te duiden – historisch contextualiseren – is van groot belang. Veel leerlingen verstaan onder geschiedenis de kennis van feitjes, jaartallen en gebeurtenissen, maar het plaatsen van deze zaken in een betekenisvol historisch verband is vaak te hoog gegrepen. Om goed te kunnen omgaan met het verleden is een bepaalde historische empathie nodig. Zoals de schrijver L.P. Hart-

contextualiseren

ley het in *The Go-Between* omschreef: 'The past is a foreign country: they do things differently there.' Los van het feit dat het niet bewust zijn van de historische verbanden soms hilarische antwoorden kan opleveren (zie de 'leuk maar fout'-rubriek op het VGN-forum van het afgelopen examen), kan het docenten ook tot wanhoop drijven. De stof is toch duidelijk uitgelegd? Wat gaat er mis? Een antwoord op deze vraag ligt in het probleem van het historisch contextualiseren. Voor docenten is het de vraag welke strategieën zij kunnen inzetten om leerlingen deze vaardigheid aan te leren. Om dat te kunnen doen is het belangrijk om te weten in welke mate leerlingen historisch kunnen contextualiseren.

Het onderzoek van de ontwikkelingspsycholoog Jean Piaget (1896-1980) was lange tijd leidend in het denken over de ontwikkeling van historisch besef. Zijn stadiumtheorie waarin hij vier cognitieve ontwikkelingsstadia presenteerde, suggereerde dat historisch denken zich bij kinderen in fasen ontwikkelt en dat het aanleren van een vaardigheid als historisch contextualiseren op heel jonge leeftijd eigenlijk onmogelijk is. Modern onderzoek (Lee, 1997; Von Heyking, 2004) laat echter zien dat ook kinderen van acht en negen jaar al in staat zijn om een relatief hoog niveau te bereiken in historisch redeneren. In het licht daarvan presenteren wij in dit artikel de resultaten van een breed onderzoek naar de mate waarin Nederlandse leerlingen tussen groep 7 en klas 6 van het VO in hun redeneren rekening houden met de historische context. Aan het einde van het artikel zullen we daar ook een aantal voorlopige conclusies aan verbinden.

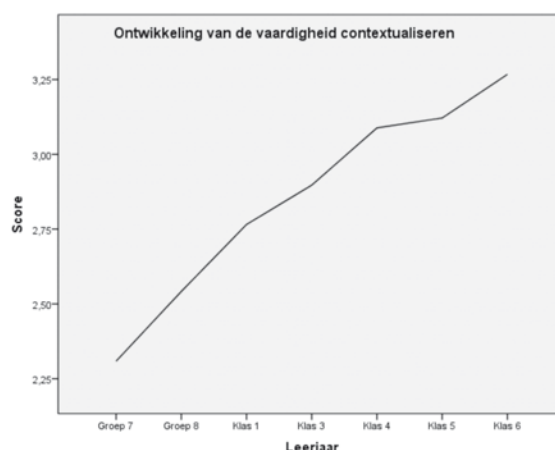
Korte weergave project

In het vorige artikel is de opzet en uitwerking van het project dat geïnspireerd is door het onderzoek van Hartmann en Hasselhorn (2007) in Duitsland uitgebreid beschreven. Wij volstaan hier dus met een korte weergave van dat project. Leerlingen uit groep 7 en 8 van het PO en leerlingen uit alle klassen van havo en vwo, met uitzondering van klas 2, kregen een tekst voorgelegd over een gesprek tussen twee Duitse werknemers die tijdens de

crisis van 1923 in grote angst leven hun baan te verliezen.² De eerste persoon, Hannes, is de zoon van de eigenaar van het bedrijf dat op de rand van de afgrond staat. Hij heeft dus veel te verliezen bij een faillissement. Hannes deelt zijn opvattingen met de tweede persoon, Gerd, en vertelt hem dat het tijd is 'dat Duitsland wordt geregeerd door iemand die weet wat hij doet en die daadwerkelijk de leiding neemt'. Leerlingen bestudeerden vervolgens negen uitspraken over de vraag of Hannes zou gaan stemmen op de NSDAP. Sommige van deze uitspraken plaatsen deze gebeurtenis in een juiste historische context, sommige uitspraken vertonen duidelijke sporen van hedendaagse opvattingen en een aantal stellingen richtte zich op inleving in de persoon Hannes, maar niet op de plaatsing van de gebeurtenis in een bredere historische context. In het onderzoek is ook aan leerlingen gevraagd om hun leeftijd, Cito-scores, gemiddelde cijfer voor geschiedenis, voorkennis, de manier van lesgeven en waardering voor de docent aan te geven. Docenten werd gevraagd naar hun opleiding en aantal jaren voor de klas. De resultaten van 1384 leerlingen op 19 verschillende scholen zijn uiteindelijk verwerkt.

Stof tot nadenken

Sommige resultaten werden van tevoren al verwacht, andere geven juist nieuwe stof tot nadenken. Minder verrassend is bijvoorbeeld dat de resultaten aangaven dat leerlingen door de jaren heen steeds beter leren contextualiseren. In de grafiek is de score op contextualiseren uitgezet tegen de verschillende leerjaren. ►

► Dit artikel (Kleio 2, 2012) was van de hand van de geschiedeniswerkgroep van het VEKOB-project waarin docenten uit het primair onderwijs (PO) en het voortgezet onderwijs (VO) met vakdidactici en wetenschappers van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en de Universitaire Lerarenopleiding Groningen samenwerken.

► Het artikel met de hier bedoelde tekst is terug te lezen op www.vgnkleio.nl/kleio.

► De items zijn gebaseerd op het ICALT-instrument (International Comparative Analysis of Learning and Teaching) dat o.a. door de onderwijsinspectie bij het observeren van docentgedrag wordt gebruikt.

Leeftijd

Vanaf groep 7 slagen leerlingen er steeds beter in te redeneren vanuit een historische context of, om het anders te zeggen, is hun denken steeds minder presentistisch ingekleurd. Daarbij moeten we ons wel realiseren dat bij '2,50' in de grafiek de omslag plaatsvindt waarbij de leerlingen vaker historisch contextualiseren dan redeneren vanuit presentistische noties. Dat keerpunt ligt onder de leerlingen die aan het onderzoek deelnamen op de leeftijd van ongeveer elf jaar in groep 8. Vanaf die leeftijd kozen zij dus voor het eerst vaker voor stellingen waarin het redeneren vanuit een historische context tot uiting komt. Na de derde klas (14/15 jaar) zit ook een omslagpunt, want leerlingen ontwikkelen zich dan sneller. Dit kan te maken hebben met het gekozen onderwerp (de opkomst van Hitler) dat in de derde klassen behandeld wordt.

Verskil tussen opleidingen

De bovenstaande resultaten golden voor *alle* leerlingen, maar natuurlijk is ook gekeken naar het verschil tussen de soorten opleiding. Daaruit bleek dat leerlingen beter contextualiseren naarmate zij een hogere opleiding doen. Vwo leerlingen deden het beter dan hun leeftijdgenoten op de havo. Ook het verschil tussen PO en VO valt erg op. Dit verschil tussen PO en VO kan wijzen op het belang van leeftijd voor deze specifieke vaardigheid. Tegelijkertijd is ook voorkennis van belang. Voordat een leerling met het onderzoek aan de slag ging, maakte hij eerst een korte toets over het onderwerp. Daaruit kwam naar voren dat leerlingen die meer kennis van het onderwerp hadden ook beter de historische context in hun antwoorden konden betrekken. Dat resultaat wekt natuurlijk weinig verbazing, maar het nuanceert tegelijkertijd het belang van leeftijd.

Correlatie met cijfers

Een correlatie tussen het gemiddelde cijfer voor het vak geschiedenis en de vaardigheid in het redeneren vanuit een historische context is niet gevonden. Datzelfde geldt voor het gekozen profiel. Een correlatie was er echter wel met de score van de Cito-toets, waarin leerlingen op alle relevante vaardigheden worden getest. Ook het aantal uren dat de leerlingen geschiedenisles hebben, heeft duidelijk invloed: hoe meer lessen, des te beter ze in staat waren historische ontwikkelingen en feiten in de juiste context te zien.

Leesprestaties

Geschiedenis is een vak waarin we veel vragen van de leesvaardigheid van leerlingen. Daarom hebben we ook gekeken naar de leesprestaties van leerlingen. Het blijkt dat leerlingen die goed presteren bij technisch en begrijpend lezen ook hoger scoren op historisch contextualiseren. Met name begrijpend lezen is van belang. Een grotere of kleinere woordenschat heeft daarentegen veel minder invloed. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de gebruikte onderzoeksoopdracht – een inleidend verhaal met daaraan gekoppeld negen stellingen – ervoor zorgt dat leerlingen die beter zijn in technisch en begrijpend lezen in het voordeel zijn. De uitslag van dit onderzoek wijst op een verband tussen deze twee vaardigheden, maar er is meer onderzoek nodig om gefundeerdere uitspraken te doen.

Manier van lesgeven

Een cruciale vraag voor docenten is of de manier van lesgeven van invloed is op de mate waarin leerlingen historisch kunnen contextualiseren. Om daar enig inzicht in te krijgen, vulden leerlingen een vragenlijst in die specifiek ging over het werken in de klas en in het bijzonder de rol van de leraar daarin.³ Er werd gevraagd naar de onderstaande zaken:

- Sfeer in de klas
- Duidelijkheid van de uitleg
- Het ordelijke verloop van de les
- Hardop nadenken van leerlingen
- Leerlingen met behulp van vragen uitdagen om zelf na te denken
- Betrokkenheid van de leerlingen
- Gebruik van beeldmateriaal
- Gebruik van ICT
- Groepswork
- Gebruik van verschillende soorten opdrachten

Het bleek dat in klassen waar leraren zorgden voor een goede werksfeer in de klas, duidelijk uitleg gaven, het hardop denken van leerlingen in de les stimuleerden, regelmatig beeldmateriaal vertoonden en groepswork organiseerden, de leerlingen beter in staat waren te redeneren vanuit een historische context dan bij leraren die daar minder aandacht aan besteedden. Het is dus waarschijnlijk dat deze docentenstrategieën helpen bij het aanleren van historisch contextualiseren, maar verder onderzoek is noodzakelijk om dit verband definitief te kunnen leggen.

Nieuwe vragen

Vergelijkbaar onderzoek naar de mate waarin een grote groep leerlingen van groep 7 van het PO tot aan klas zes van het VO in staat is te redeneren vanuit historische contexten is in Nederland nog niet gedaan. Het mag dan ook duidelijk zijn dat dit onderzoek in de kinderschoenen staat. Sommige uitkomsten roepen nieuwe vragen op. Dat betekent dat de conclusies die wij trekken slechts voorlopig kunnen zijn en met de nodige voorzichtigheid moeten worden geponereerd.

Een eerste conclusie zou dan kunnen zijn dat leerlingen naarmate ze ouder worden beter leren redeneren vanuit historische contexten. Tegelijkertijd lijkt de afvlakking van de curve wel aan te tonen dat het tempo van de ontwikkeling van het historisch contextualiseren in de bovenbouw van het VO minder groot is. Een mogelijke aanbeveling is dat docenten in het VO meer of consequenter aandacht zouden moeten besteden aan de ontwikkeling van deze vaardigheid. Niettemin lijkt het onderzoek voldoende aan te tonen dat leerlingen al in groep 8 van het basisonderwijs in staat zijn vanuit historische contexten te redeneren, en ook dat hoe ouder de leerlingen zijn, hoe beter zij dat kunnen. Deze conclusie sluit aan bij de ‘post-Piagetiaanse’ opvattingen in de ontwikkelingspsychologie waar in het begin van dit artikel al naar verwezen is. Dit vraagt dus om een doorgaande leerlijn in het geschiedenisonderwijs.

Historisch contextualiseren van schriftelijke bronnen is een vaardigheid die nauw verbonden is met andere vaardigheden, zoals technisch en begrijpend lezen. Dit kan dus moeilijk geïsoleerd worden aangeleerd. Het verband tussen de mate waarin een leerling kan redeneren vanuit een historische context en een hoge Cito-score laat dat duidelijk

zien. Docenten geschiedenis hebben er dus alle belang bij dat ook andere vakken, vooral het vak Nederlands, veel aandacht geven aan technisch en vooral begrijpend lezen. Ook samenwerking kan veel opleveren. Moeilijke leerteksten bij het vak geschiedenis zouden bijvoorbeeld behandeld kunnen worden bij het vak Nederlands.

Een laatste voorlopige conclusie die getrokken kan worden, is het verband tussen het aantal uren geschiedenisonderwijs en de mate waarin een leerling in staat is om te contextualiseren. Uit ons onderzoek komt voorlopig naar voren dat meer lesuren geschiedenis ervoor zorgt dat leerlingen beter kunnen redeneren vanuit historische contexten. We denken dat de docent en de docentgedragingen van groot belang kunnen zijn bij de ontwikkeling van het vermogen tot contextualiseren. ■

Dit artikel is onderdeel van een reeks van drie. Het eerste verhaal in Kleio nr. 2-2012 ging over het onderzoek dat VEKOB het afgelopen anderhalf jaar deed naar de rol die historische contexten spelen in het geschiedenisonderwijs van groep 7/8 tot en met vwo 6. In dit tweede (huidige) artikel zijn de resultaten besproken. Ten slotte worden in het derde artikel aanbevelingen gedaan voor het geschiedeniscurriculum en de geschiedenisdidactiek.

Het complete onderzoek is te downloaden op de website www.vngkleio.nl

